

Veel leerlingen uit het praktijkonderwijs gaan een mbo-opleiding volgen en zijn hierin veel succesvoller dan menigeen denkt. Maar het mbo-diploma blijkt voor hen geen garantie voor succes op de arbeidsmarkt. Zij hebben minder vaak betaald werk dan leerlingen die direct aan het werk gegaan zijn.

DOOR Selle van der Woude en Eric Bouwens

Onderzoek naar arbeidsdeelname leerlingen praktijkonderwijs

Mbo is niet zaligmakend na praktijkonderwijs

Praktijkonderwijs (pro) biedt voortgezet onderwijs aan jongeren die vanwege hun veelal beperkte cognitieve capaciteiten het beste leren in de praktijk. Met de juiste begeleiding is het merendeel van deze jongeren prima in staat om in een reguliere werkomgeving te leren en te werken. Het betreft dan eenvoudige werkzaamheden in bijvoorbeeld de schoonmaak of de logistiek.

Meerdere wegen

Praktijkonderwijs is eindonderwijs, hetgeen betekent dat de school de taak heeft leerlingen naar werk toe te leiden. Veel van de leerlingen die direct uitstromen naar werk, gaan aan de slag op het oude stageadres. Arbeidsdeelname kan echter ook langs andere routes bereikt worden. Een aanzienlijk aantal leerlingen gaat een mbo-opleiding volgen. Dat is verwonderlijk, aangezien deze jongeren bij de overgang naar het voortgezet onderwijs niet in staat werden geacht een vmbo/mbo diploma te behalen en om die reden toegelaten zijn tot het praktijkonderwijs. De praktijkonderwijs leerlingen die een mbo-opleiding gaan volgen doen dit onder meer omdat zij en hun omgeving ervan overtuigd zijn dat dit hun kansen op

werk vergroot. Maar is die overtuiging wel terecht? Zijn de praktijkonderwijs leerlingen die een mbo-opleiding zijn gaan volgen (in dit onderzoek noemen we hen de 'pro/mbo'ers') meer of juist minder succesvol in werk dan de leerlingen die direct aan het werk gegaan zijn (de 'pro/werkers')?

Onderzoek

In dit artikel presenteren we de uitkomsten van een onderzoek onder 820 oud-leerlingen die in de schooljaren 2005-2006 tot en met 2012-2013 het

praktijkonderwijs verlaten hebben.¹ Van hen is een op de drie direct vanuit het praktijkonderwijs aan het werk gegaan. Een even groot deel is een mbo bol opleiding gaan volgen. Een op de acht combineerde werken en leren in een bbl-opleiding (figuur 1).² In dit onderzoek hebben we van al deze leerlingen in kaart gebracht of zij in de eerste drie jaren na het verlaten van school (pro respectievelijk mbo) betaald werk hadden. En zo ja, of het een baan van meer of minder dan twintig uur betrof (grote versus kleine baan). We heb-

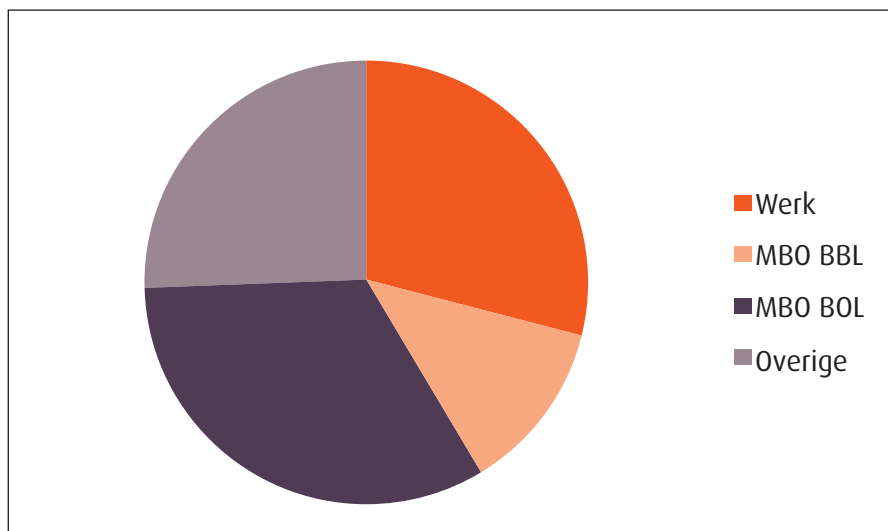

Figure 1. Uitstroombestemmingen

ben ons daarbij gebaseerd op data van het CBS.³ Middels interviews hebben we inzicht verkregen in waarom leerlingen direct aan het werk gegaan zijn dan wel een mbo opleiding zijn gaan volgen.

Succes

Degenen die direct na de pro-school aan het werk gegaan zijn, ervaren dit veelal als een logische vervolgstap. Ze zien ook voldoende kans om zonder diploma (leuk) werk te vinden en te behouden.⁴ Deze jongeren zijn ervan overtuigd dat ze goed werk kunnen afleveren en dat werkgevers daar oog voor hebben. En zonder diploma ben je goedkoper voor werkgevers en zullen zij je minder snel overschatten. Verder lonkt het eigen inkomen, dat wellicht minder is dan met diploma, maar genoeg. Sommigen zijn helemaal klaar met school. Tot slot heeft een deel de overtuiging dat ze überhaupt niet in staat zijn om een mbo-opleiding tot een goed einde te brengen. Van alle leerlingen die direct aan het werk gegaan zijn, was in het tweede jaar na uitstroom tussen de 75 en 83 procent nog aan het werk. In het derde jaar na uitstroom werkte tussen de 64 en 77 procent nog.⁵ De arbeidsdeelname neemt dus in de tijd af, wat ook te maken kan hebben met de slechtere arbeidsmarktsituatie van de laatste jaren. Wel zien we dat degenen die nog aan het werk zijn vaker een grote baan hebben. Het beeld dat uit de interviews naar voren komt is dat het merendeel niet meer bij zijn of haar eerste werkgever werkt. Gemiddeld zijn de oud-leerlingen elke 1,8 jaar van baan veranderd.

Focus op mbo

Bijna de helft van alle oud-leerlingen uit het onderzoek is een mbo-opleiding gaan volgen. Zij doen dit omdat ze meer uit zichzelf willen halen en een echt vak willen leren. Ze denken zo ook meer serieus genomen te worden. Deze jongeren, en hun omgeving, zijn ervan overtuigd dat een mbo-diploma meer kans op (leuk) werk vinden én werk behouden betekent. Werkgevers geven de voorkeur aan mensen met een diploma, zo is hun overtuiging. Niet onbelangrijk, met een mbo-diploma kun je ook meer geld verdienen. Veel mbo'ers weten zich in hun keuze voor het mbo gesteund door hun ouders en soms ook door leraren. Dat ook de nodige vrienden naar het mbo

Tabel 1. Hoogst behaalde diploma van pro-leerlingen met mbo-diploma

Diploma	
Niveau 1	33%
Niveau 2	51%
Niveau 3	16%

gaan, laat hen niet koud. Verder achten ze zichzelf ook in staat om een mbo-opleiding tot een goed einde te brengen. Hoe vergaat het deze praktijkonderwijsleerlingen op het mbo en later op de arbeidsmarkt? Van de leerlingen die het mbo inmiddels verlaten hebben, heeft 66 procent een diploma behaald, een vergelijkbare score als bijvoorbeeld leerlingen met een vmbo-achtergrond. Het is dus niet, wat vaak gedacht wordt, dat praktijkonderwijs leerlingen massaal op het mbo uitvallen, bijvoorbeeld omdat de mbo-instellingen te grootschalig zouden zijn. Nog opvallender is dat van de praktijkonderwijs leerlingen die een mbo-diploma behaalden, twee op de drie met een diploma op niveau 2 of zelfs niveau 3 thuis kwamen (tabel 1).⁶ Daarmee zijn praktijkonderwijs leerlingen veel succesvoller dan vaak gedacht.

De praktijkonderwijs leerlingen doen het dus over het algemeen goed op het mbo. Maar hoe succesvol zijn zij op de arbeidsmarkt? Ook voor deze pro/mbo'ers geldt dat de arbeidsdeelname afneemt in de tijd: in het eerste jaar na het verlaten van het mbo had 52 procent een betaalde baan, in het derde jaar was dat nog 42 procent. Wanneer we dan de arbeidsdeelname van deze pro/mbo'ers vergelijken met de arbeidsdeelname van de pro/werkers, dan is de conclusie dat de pro/werkers beduidend succesvoller zijn: kijken we naar de arbeidsdeelname in het derde jaar na het verlaten van het pro respectievelijk mbo, dan had van de pro/werkers het merendeel een betaalde baan (64-77%) en van de pro/mbo'ers

Tabel 2. Arbeidsdeelname pro/werkers versus pro/mbo'ers in het derde jaar na het verlaten van het pro dan wel mbo

Uitstroombestemming	Betaald werk	Grote baan
Werk (pro/werkers)	64-77%	62%
MBO (pro/mbo'ers)	42%	56%

minder dan de helft (42%) (tabel 2). Niet alleen hadden de pro/werkers vaker betaald werk, ook hadden zij vaker een grote baan. Een mogelijke verklaring is dat leerlingen die het mbo verlaten niet of nauwelijks ondersteund worden bij het vinden van werk. Dit in tegenstelling tot de leerlingen die direct vanuit het praktijkonderwijs aan het werk gaan.

Bol vs. Bbl

Maken we onderscheid naar bol en bbl (tabel 3) dan valt op dat de praktijkonderwijs leerlingen die een bbl-opleiding zijn gaan volgen (de pro/bbl'ers) in het eerste jaar na het verlaten van het mbo beduidend vaker werk hadden dan de praktijkonderwijs leerlingen die een bol-opleiding volgden, de pro/bol'ers (67% om 44%). Een verklaring zou kunnen zijn dat pro/bbl'ers in tegenstelling tot pro/bol'ers kunnen terugvallen op hun leerwerkplek. In het derde jaar na het verlaten van het mbo is de arbeidsmarktpositie van pro/bbl'ers echter flink verslechterd, en scoren ze zelfs iets slechter dan de pro/bol'ers (41% om 43%). Dat pro/bbl'ers al een arbeidsovereenkomst hebben waar ze op terug kunnen vallen blijkt dan van betrekkelijke waarde: uit de interviews komt naar voren dat veel leerlingen al vrij vlot niet meer bij hun eerste werkgever werken.

Leeftijd

Opvallend is de conclusie dat, in het derde jaar na uitstroom, de pro/mbo'ers die een diploma behaald hadden niet succesvoller waren op de arbeidsmarkt dan de pro/mbo'ers die geen diploma behaalden, én dat mbo'ers met een hoger diploma niet succesvoller waren dan mbo'ers met een lager diploma (tabel 4). Een diploma, en ook een hoger diploma, biedt dus niet meer kans op werk. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de leerlingen, zeker degenen die meerdere diploma's behaald hebben, flink wat jaren op het mbo vertoefd hebben en dus een aantal jaren ouder zijn wanneer

Tabel 3. Arbeidsdeelname pro/bol'ers en pro/bbl'ers in het eerste en derde jaar na het verlaten van het mbo

	1 ^e jaar	3 ^e jaar
BOL	44%	43%
BBL	67%	41%

ze de arbeidsmarkt betreden. Die hogere leeftijd maakt hen voor werkgevers duurder.

Werk

De overtuiging dat een mbo-diploma meer kans op werk biedt is diep geworteld in onze samenleving. Het onderzoek laat er geen misverstand over bestaan dat het mbo voor deze leerlingen echter niet zaligmakend is als het gaat om de kans op werk: niet alleen hebben de praktijkonderwijs leerlingen die direct aan het werk gegaan zijn vaker betaald werk, ook hebben zij vaker een grote baan dan de praktijkonderwijs leerlingen die een mbo-opleiding zijn gaan volgen. We vinden dan ook geen onderbouwing voor de grote stroom praktijkonderwijs leerlingen richting het mbo. Voor het praktijkonderwijs ligt er een belangrijke opgave om bij leerlingen, ouders en een deel van de leraren de focus op het mbo te verleggen naar een focus op werk. Scholen en leraren die het leren in echte arbeidssituaties plaats laten vinden, zijn hierin succesvoller. Leerlingen ervaren dan hoe betekenisvol werken kan zijn.

Individu

Op grond van dit onderzoek mag echter niet zonder meer geconcludeerd worden dat alle praktijkonderwijs leerlingen er beter aan doen om direct aan het werk te gaan in plaats van een mbo-opleiding te volgen. Wat geldt voor de groep als geheel, geldt niet automatisch voor elk individu. Daar waar jongeren het in zich hebben om door te leren, moeten we dat zeker stimuleren. Nodig is te

onderzoeken welke praktijkonderwijs leerlingen er wel baat bij hebben om een mbo-opleiding te volgen én hoe deze leerlingen vervolgens ook meer kans op werk geboden kan worden. Daarbij dient de aandacht niet alleen uit te gaan naar de praktijkonderwijs leerlingen in de entreeopleiding (mbo niveau 1), maar ook naar de leerlingen in niveaus 2 en 3. In het kader van de Participatiewet wordt momenteel op verschillende plekken in het land door mbo-instellingen en gemeenten gesproken over de ondersteuning richting werk van leerlingen die het mbo verlaten. Op een aantal plekken zien we ook scholen voor praktijkonderwijs in deze gesprekken participeren. Dat is een goede zaak.

Doorleren

Ten aanzien van de leerlingen die kunnen en willen doorleren, is er vanuit het veld een duidelijke voorkeur voor de combinatie van werken en leren. De ervaring leert dat werk deze jongeren de structuur biedt waarin ze vaak goed gedijen. Echter, de praktijk wijst uit dat er de nodige belemmeringen zijn om in te stromen in de bbl. Behalve dat werkgevers vanwege de economisch ongunstige tijden terughoudend zijn in het creëren van leerwerkplekken, hikken ze ook aan tegen het relatief hoge loon dat betaald moet worden en de beperkte flexibiliteit van de bbl. Daarnaast is het maar de vraag of de bbl leerweg zonder extra begeleiding en nazorg voor deze jongeren de meest aangewezen route is. In dit onderzoek bleken de bbl-leerlingen veel minder succesvol op de arbeidsmarkt dan gedacht. Het zou goed zijn als

er een breder aanbod komt aan werken en leren trajecten.

Realistisch

Dit onderzoek laat zien dat het mbo niet zaligmakend is en maakt daarmee hoopelijk de weg vrij voor een minder dogmatische en meer realistische dialoog over welke route voor welke leerlingen de meeste kans op werk biedt. Kwalificatie moet geen doel op zich zijn, maar te allen tijde bijdragen aan de kans op werk in de toekomst. ■

Selle van der Woude is zelfstandig onderzoeker en adviseur op het terrein van de arbeidsparticipatie van jongeren met een beperking. mail@sellevanderwoude.nl

Eric Bouwens is bestuurder van een vijftal scholen voor praktijkonderwijs en opdrachtgever van het onderzoek. Het onderzoeksrapport is te vinden op www.sellevanderwoude.nl

Noten

1. Omwille van de privacy van leerlingen wordt niet vermeld welke scholen het betreft.
2. Het mbo kent een tweetal leerwegen: bol en bbl. In de bol leerweg gaan studenten veelal vier dagen per week naar school en lopen ze één dag per week stage. Deze studenten hebben een stageovereenkomst. In de bbl leerweg werken studenten veelal vier dagen per week bij een erkend leerbedrijf en gaan ze één dag per week naar school. De bbl-studenten hebben een arbeidsovereenkomst.
3. Deze data zijn afkomstig van DUO, de Belastingdienst en het UWV.
4. Leerlingen die het pro hebben doorlopen ontvangen een getuigschrift, geen diploma.
5. Deze bandbreedte heeft te maken met het feit dat een deel van de pro/werkers alsnog een mbo-opleiding begonnen is, maar we niet mogen onthullen hoe de verdeling naar leerweg is. We staan op het standpunt dat ook de leerlingen die een bbl-opleiding zijn gaan volgen nog steeds aan het werk zijn. Stel als alle pro/werkers die alsnog een mbo-opleiding begonnen zijn een bbl zouden hebben gevolgd, dan is in totaal nog 83 procent van de pro/werkers aan het werk.
6. Het mbo kent een viertal niveaus, met niveau 4 als hoogste niveau. Eén praktijkonderwijs leerling behaalde een diploma op niveau 4.

Tabel 4. Arbeidsdeelname pro/mbo'ers in het eerste en derde jaar na het verlaten van het mbo, verbijzonderd naar geen diploma/diploma niveau 1/diploma niveau 2 en 3

	1 ^e jaar	3 ^e jaar
Geen diploma	47%	43%
Niveau 1	61%	42%
Niveau 2 en 3	50%	42%

Ps. vanwege het risico van onthulling hebben we niveaus 2 en 3 moeten samenvoegen.